

mutatot internacionalisták — egy kivétellel — valamennyien a közkatonák soraiból emelkedtek kisebb-nagyobb egységek vezetőivé. A bácskai születésű Gál János pl. zsellérszülők gyermeke, aki először a Viharsarokban találkozott a szocializmus eszméivel. Neve — general Gal — a Spanyol Köztársaság 15. hadosztályának parancsnokaként lett ismert, így került be Hemingway *Akiért a harang szól* c. regényébe is. S itt van Gavró Lajos is, aki Zalka Máté révén — Gara Viktor néven — került be az irodalomba (*A bolygók visszatérnek*). Ő bányászfiú volt Máramarosban, s hadifogolyból lett szovjet tábornok. Az idősebbek s a másik csoportot alkotó nemzedék tagjai közül sem jött persze mindenki a közkatonák sorából. Így összeállítva különösen szembeötlő az antifasiszta magyar katonatisztek útja. Lényeges politikai különbségek is vannak köztük. Többen — Pálffy György, Solyóm László és Szőnyi Márton — kommunisták voltak, mások „csupán” a németellenességtől áthatva s országuk sorsáért felelősséget érezve lettek ellenálókká (Gidófalvy Lajos, Kiss János, Tarcsay Vilmos, Variházy Oszkár), abban azonban megegyeznek, hogy életüket kockára téve vállalták a harcot.

A kötet 22 írása 26 életrajzot tartalmaz, méltó emléket állítva a haladásért életüket áldozó magyar katonáknak. Katonák voltak, akik közül csak néhányan fejezhették be életüket „ágyban, párnák közt”. Többségük a harcban esett el, de nem mindegyikük az ellenség golyójától. Fájdalmas, hogy az olvasó Gál János, Gavró Lajos, Pálffy György és Solyóm László életrajzának befejezéseként a személyi kultuszra való utalást találja.

A kötet szerzőinek többsége szakmabeli tollforgató. Mellettük ketten vannak olyanok, akik hozzátartozóik életútjának megírására vállalkoztak (Szántó Zsuzsa: *Szántó Béla*, Sziklai Sándorné: *Sziklai Sándor*). A történészekhez hasonlóan ők is sikerrel oldották meg feladatukat. A könyv mint népszerűsítő munka nem tartalmaz forrásokra való utalást. Ezt nem is hiányoljuk, hiszen a témával kapcsolatos dokumentumgyűjteményekben (*A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban (1917—1922.)* I—II. Bp. 1967—1968.; Harsányi János: *Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen* Bp. 1966.) a források tömegét találhatója meg az érdeklődő.

A műfajt figyelembe véve is kifogásolni kell azonban azt, hogy a szerzők nemegyszer iskolás módon meg-megismétlik egyes közismert események előadását. Előfordul az is, hogy a nem minden szakaszukban egyértelmű életutakat magyarázgatni próbálják. Véleményünk szerint szükségtelen például azon meditálni, hogy a fiatal repülőtiszt Szőnyi Márton s társai a frontra való indulásuk előtt egyetértettek-e kötelékük parancsnokával embervadászatra uszító szónoklatával. Egyes szerzők már-már a történetietlenségbe váltanak át, amikor hőseik későbbi tevékenységére figyelemmel megállapításokat tesznek azok korábbi nézeteire. Igen túlzottnak tartjuk például azt a megállapítást, hogy 1918 tavaszán „Szalvaynak nem voltak kételyei az iránt, hogy a háborút elvesztették”. Nemigen gondolkozhatott ő akkor még ezen az olasz fronton. A frontról való menekülése — vagy az ekkor keletkezett „műszóval”: lógása — sokkal inkább jellemző volt egy akkori katonára.

A *Forradalmárok, katonák* c. könyv ilyen hibái ellenére is figyelemre méltó, olvasmányos mű, amely jó szolgálhatja ifjúságunk hazaszeretetre való nevelését. (Kossuth Kiadó—Zrínyi Kiadó 1968.)

R. J.

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG SAJTÓJÁNAK REPERTÓRIUMA

Minden nagy évforduló egyben lelkiismeretvizsgálat is. Ráébredt az emlékezőket az ünnepelttel szemben elmulasztott kötelességeikre. Ötven év pedig már egy emberöltő távlatával is sürgeti a tűnő emlékek számbavételét.

A Magyar Tanácsköztársaság kiadványainak összegyűjtése és feltárása érdekében jelentős munkát végeztek eddig is, de lám, nem írta meg senki publicisztikáját, újságjaival mindössze néhány tanulmány foglalkozott, monográfiát a KMP kiemelkedő jelentőségű orgánuma, a Vörös Újság sem kapott.

E gondolatokat Kálmán Lászlóné sajtórepertóriumra juttatta eszünkbe s ez figyelmeztet egyben arra is, hogy nem lehetünk türelmetlenek: a Párttörténeti Intézet céltudatos gyűjtő és szervező tevékenysége nyomán a korszak kutatásának nélkülözhetetlen segédletei fokozatosan napvilágot látnak. Első feladat az időszaki kiad-

ványok terén egy újság- és folyóirat-bibliográfia elkészítése lehetett s miután Práger Miklós gondozásában megjelent a minden korábbinál teljesebb sajtóbibliográfia, elkezdődhetett e gazdag forrás tartalmi megközelítése.

A forrás gazdagságát jól jellemzi, hogy a válogatott repertórium 620 hírlap és folyóirat lényeges cikkeit, közleményeit öleli fel s azon igyekszik, hogy a proletárdiktatúra helyi eseményeit a róluk bővebben beszámoló helyi újságok alapján mutassa be. Nagyszabású helyismereti bibliográfiát is üdvözölhetünk tehát a kötetben. Az ország minden részében segítséget kínál, de különösen becessé válik ott, ahonnan az újságok és folyóiratok eredeti példányai hiányoznak. Ily bőség a válogatás-nan nagy fegyelmet követel: a szerkesztő következetes döntéseit egy-egy tétel tartalmai hovatarozásának eldöntésekor, a mű természetes keretétől szolgáló szakrend egyértelmű alkalmazását, fontos és kevésbé fontos írások biztos megkülönböztetését.

Úgy érezzük, a kiadvány több mint hétezer tétele általában sikerült megoldásokat ad.

Szakrendszerében bármely témájú írás könnyen elhelyezhető. Politikai, katonai, gazdasági és kulturális fejezetei logikus rendben követik egymást, tárgymutató nélkül is hamar rátalálunk a bennünket érdeklő részre. Áttekinthetjük a névmutató segítségével a 133 nap kiemelkedő politikai egyéniségeinek publicisztikáját. Sok névjelet feloldott az összeállító, sok aláírás nélkül közölt cikk szerzőjét megállapította. Külön áldozat és eléggé nem értékelhető segítség a kutató számára a cikkek tartalmának tömör összegezése, annotációja minden olyan esetben, amikor a cím nem fejezi ki pontosan a mondanivalót. (Egy példa: *A Párt helyzete és feladatai* c. nagy fejezet 449 tételéből 338-hoz annotáció is csatlakozik.)

Hiányoljuk a kötet használata közben az összeállító munkamódszereiről szóló részletesebb tájékoztatót. Ennek hijával a felkutatott szerzőjű cikkeknel következetlennek tűnik a nevek írásmódja. Révai József Vörös Újság-ban közölt cikkeiből tizennyolcat módunkban volt összevetni az eredetivel. Közülük csak kettő jelent meg aláírva (378, 1273. tétel), a repertórium viszont további kettőt így szerepeltet (2781, 2844. tétel). Tizennégy cikkről az összeállító állapította meg Révai József szerzőségét — legalábbis nem hivatkozik semmi más támpontra. Tematikai rokonság és bizonyos stílusjegyek egyezése miatt alapos a gyanúnk, hogy a repertóriumba szerző nélkül felvett *Forradalmi cselekvés és forradalmi kötelesség; Mi a proletárkultúra?; Építő munka; Proletárközigazgatást!; Erősek vagyunk* című írások is Révai Józseftől származnak. (1186, 1353, 2269, 2301, 2739. tételek.)

Nem tudjuk, mert a nagyon szűkszavú bevezetés nem utal rá, hogy egy-egy cikk többszöri szerepeltetését szerzőtagozott tartalmán kívül indokolja-e még valamely más szerkesztői elv is. Révai Józsefnek *A burzsoázia osztályharca* c. cikkét két helyen, a 2334. és 2553. tételben találjuk. Véleményünk szerint elég lett volna az utóbbi helyre beosztani. *Élelmiszeri nehézségek* c. vezércikkét már indokoltnak látjuk mind *A Proletárdiktatúra. Gazdasági kérdések* (1326. tétel), mind az *Élelmiszer- és áruellátás* (4335. tétel) c. fejezetben. Illusztrációkat mindkét vonatkozásban elég bőven hoz a kötet.

Nem helyeselhetjük az alfabétikus elrendezés elvét egy-egy fejezetben belül. A nagyrészt hírlapi cikkekből álló anyag olyan dinamikát sugároz, a proletárdiktatúra olyannyira tettek sorozata minden életmegnyilvánulásában, hogy egyenesen követeli a bibliográfustól az időrendet egy-egy azonos témával foglalkozó problémakör irodalmának elrendezésében. A betűrend speciális — személyekkel foglalkozó, szép-irodalmi, kritikai stb. — fejezetek számára fenntartott lehetőség maradhatott volna. *A proletárdiktatúra a tanácsválasztások előtt; A tanácsok megválasztása és működése; Tanácsok és egyéb szervek felhívásai; Ellenforradalmi szervezkedések* c. fejezetek nagyon élő, a napi eseményeket igen érzéklelesen visszatükröző tételeit nem lehet betűrendbe szorítani. Mechanikus betűrendben a tartalmilag összetartozó tételek egymástól messze kerülhetnek, az események mozaikká töredeznek, külön munka az eseménysort helyreállítani.

A Rémhírterjesztés, aknamunka, korrupció c. rövid fejezetben sok szó esik a pénz körüli manipulációkról. Aki azonban ezzel akar foglalkozni, annak először ki kell válogatnia a vonatkozó nyolc tételt, kronológiába szedni őket, s csak azután döntheti el, mire van szüksége, mert a kronológia nélkül hiányzik a tartalmi folytonosság is. Több száz tételes fejezetekben a repertórium nagyobb munkától ki-mélhetette volna meg a kutatót, ha az anyag időrendben sorakozna egymás után. Mivel a tájékozódást a zömmel hírlapokból válogatott cikkek biztosítják, a hetilapok és folyóiratok közleményeinek beillesztése az idősorba nem okozott volna nagyobb nehézséget.

Kálmán Lászlóné közel egy évtizedes munkája öltött testet a most kezünkbe adott repertóriumban. Illő tisztelettel kell köszöntenünk ez alkalommal szívós ki-

tartásáért, szorgalmaért személy szerint őt s az MSZMP Párttörténeti Intézetét a kiadás gondjának vállalásáért. Tehetjük pedig ezt jószívvel, mert az előbbi fenntartásainknál fontosabbnak érezzük azt a tényt, hogy a műben sokoldalú segítőt, biztos kalauzt kaptak hosszú időre mindazok, akik múltunk e ragyogó szakaszát közelebről kívánják megismerni.

A repertóriumra külön fel kellett hívunk a figyelmet amiatt is, mert „Kézirat gyanánt” kiadott 500 példányát főként közintézmények helyezik el segédkönyvtárakban, s az érdeklődőknek ott kell megkeresniük. (MSZMP Párttörténeti Intézete 1968.)

LISZTES LÁSZLÓ

SARLÓS BÉLA: A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG JOGRENDSZERÉNEK KIALAKULÁSA

Sarlós Béla a jogtörténész számára még majdnem járatlan úton indult el. Igaz, a Tanácsköztársaság joga eddig sem volt ismeretlen. A kortárs Rákos Ferenc torzításokkal terhelt munkája (*Állam és alkotmány a Magyar Tanácsköztársaságban* Bp. 1953.) s egy úttörő jelentőségű kis kötet (*Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról* Bp. 1955.) mellett — a szétszórót tanulmányokat nem is említve — az első magyar proletárhatalom negyvenedik évfordulóján megjelent két könyv (*A Magyar Tanácsköztársaság jogalkotása* Bp. 1959., *A Magyar Tanácsköztársaság állama és joga* Bp. 1959.) jelzi azt a nagy érdeklődést, amelyet a mai jogtudomány művelői a szocialista állam és jog első hazai megjelenése iránt tanúsítottak. Az említett, javarészt szakjogászok által készített munkákat követte Sarlós Béla monográfiája *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényeségei-ről* (Bp. 1961.), amely mostani könyve közvetlen előzményének is tekinthető.

Sarlós arra vállalkozott, hogy a szakjogászok által inkább *lezárt egységként* vizsgált jogterületet levéltári források alapján, a jogtörténet követelményeinek megfelelően kialakulásában, fejlődésében mutassa be. Vállalt feladatának megfelelően alakította ki műve szerkezetét. A könyv négy részre tagolódik.

Az első, a *Bevezető megjegyzések* c. rész címével ellentétben nagyon is fontos érdemi kérdéseket taglal. A szerző itt tisztázza a szó szoros értelmében Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos tevékenységét, akinek kulcsszerepe volt a proletárdiktatúra jogalkotásában. Róla terjesztette el Rákos Ferenc, akinek egyébként mint beosztottnak 1919-ben nem volt vitája vele, a jobboldali szociáldemokrataság megbélyegző vádját. Ezt forrásai, nemegyszer Rákos egykorú megnyilatkozásai alapján Sarlós cáfolja, s arra a megállapításra jut, hogy „Rónai Zoltán a Tanácsköztársaság idején szakmailag és politikailag nagyon tiszteltreméltó, forradalmi munkát végzett”. Az olvasó nem is magán a képtelen torzításon döbben meg elsősorban, hanem „szerzőjének” útján. Rákos mint fiatal kommunista — 1919-ben 26 éves — fontos szerepet játszott a proletárdiktatúra igazságszolgáltatásában. Az emigrációban előbb Kun Béla híve volt, majd „elfogadta a Kun Béla elítélésével járó összes következtetéseket”, miközben magát is elítélték. Tragikus életút.

A *kodifikáció* c. rész a jogszabályok létrejöttének folyamatát mutatja be. Magát a címbeli fogalmat — gondoljuk — csak a bonyolultabb megfogalmazás elkerülése érdekében használja a szerző, ezt azonban szükségmegoldásként sem fogadhatjuk el, mert ezzel az eredeti értelmét megtévesztő módon kítágítja. A sok, talán túlságosan is aprólékosan feltárt részeredményből csupán néhány fontosabbat emelhetünk ki. Sarlós részletesen bemutatja, hogy az Igazságügyi Népbiztosság hatásköre jóval meghaladta a korábbi Igazságügy-minisztériumét. A jogszabályok összehangolása szükségessé tette ugyanis, hogy e népbiztosság a rendelet-előkészítés, illetve kibocsátás mellett szakszerűség szempontjából ellenőrizze, ha kell, újraszövegezze a Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeleteit is. Különös helyzet adódott. A régi törvényelőkészítő osztály szakemberei — köztük Fabinyi Tihámér későbbi miniszter — precizizálták, olykor jogászilag teljesebbé is tették a proletárhatalom jogi normáit. Nyilván szükségmegoldás volt mind a népbiztosság különleges jogköre, mind a régi jogászok szolgálatban tartása, a gyors és szakszerű jogalkotás céljainak azonban mindkettő tökéletesen megfelelt. Sarlós néhány jogszabály létrejöttével részletesen is foglalkozik. Figyelemre méltó, hogy Rónai és munkatársai mennyire ügyeltek a rendeletszövegek magyarosságára, közérthetőségére. Ez érthető, hiszen e szabályok nem csupán jogi normák, hanem a kapitalista társadalmat fel-